

Asia: VN/8051/2019

Valtioneuvoston periaatepäätös suomalaisesta demokratiapolitiikasta 2020-luvulla (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne ja yleiset kommentitne demokratiapolitiikan tilasta, suunnasta ja seurannasta

STEA kiittää mahdollisuudesta kommentoida hyvin valmisteltua ja kattavaa luonnosta VN:n suomalaisen demokratian periaatepolitiikasta ja toimenpide-ehdotuksista. STEA keskittyy periaatepäätösluonnoksen lausunnoissaan erityisesti kansalaisyhteiskuntaan ja kansalaisjärjestöjen toimintaedellytyksiin liittyviin kohtiin.

Linjaus 1: Vaalijärjestelmä on toimiva, turvallinen ja luotettava. Jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet ja riittävät valmiudet käyttää osallistumisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- ***Vaalijärjestelmän uudistaminen***
- ***Vaalien turvallisuuden vahvistaminen***
- ***Äänestysmahdollisuuksien joustavoittaminen ja sähköisen äänioikeusrekisterin laajamittainen käyttöönotto***
- ***Äänestysaktiivisuuden ja monipuolisen ehdokasasettelun edistäminen***

STEA kannattaa linjausta ja toimenpide-ehdotuksia. Esimerkiksi erityisryhmien äänestämismahdollisuuksien joustavoittaminen edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia käyttää osallistumisoikeuksia.

Linjaus 2: Suomessa on käytössä monipuoliset osallistumismahdollisuudet ja yhä useampi käyttää poliittisia- ja kansalaisoikeuksiaan

Toimenpide-ehdotusten teemat edustuksellisen demokratian toimivuuden parantamiseksi

- *Yhdenvertaisen osallistumisen edistämien ja kytkeminen vahvemmin osaksi päätöksentekoa ja valmistelua.*
- *Osallisuusjärjestelmien kehittäminen sekä arviointi kunnissa ja hyvinvointialueilla.*
- *Aloite-instrumenttien tarkastelu sekä erilaisten osallistumis- ja vaikuttamismenetelmien laajamittainen hyödyntäminen. Digitaalisen osallistumisen ja verkkodemokratiapalvelujen kehittäminen.*
- *Osallistumistoimien arviointi ja mittaaminen sekä yhdenvertaisen osallistumisen kehittäminen.*

STEA pitää kannatettavana toimenpide-ehdotuksia ja kiittää sitä, että osallisuusjärjestelmien kehittämisessä on mainittu kuntien ja hyvinvointialueiden lisäksi myös yhdistykset ja vapaat kansalaistoimijat. Etsivässä osallisuustyössä järjestöillä on tärkeä rooli. Järjestöt ovat vahvistaneet osallisuuden toteutumista niiden ryhmien kohdalla, jotka tarvitsevat erityistä tukea tai menetelmiä osallisuuden toteutumisen tueksi.

Linjaus 3: Demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatus sekä jatkuva oppiminen tukevat osallistumisoikeuksien toteutumista

Toimenpide-ehdotusten teemat demokratia-, ihmisoikeus- ja mediakasvatuksen tukemiseksi

- *Nuorten koulutuspolkujen eriytymiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa. Osallistumista tukevan tietopohjan ja valmiuksien varmistaminen.*
- *Ajantasaisten koulutus- ja oppimateriaalien saatavuuden parantaminen (demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksistä). Valtakunnallisen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen osaamiskeskuksen perustamisen selvittäminen sekä ajankohtaisten pilottihankkeiden tulosten valtakunnallinen jalkauttaminen.*
- *Opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen pitkäjänteinen kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeusasioissa.*
- *Kansalaistaitojen sekä avoimen keskustelun vahvistaminen disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi (ml. digitaalinen- ja mediakasvatus).*
- *Yleisten kirjastojen ja museoiden verkoston roolin vahvistaminen yhteiskunnallisen osallistumisen ja medialukutaidon vahvistamisessa.*
- *Demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan osaamisen vahvistaminen ja painoarvon lisääminen kotoutumiskoulutuksessa sekä monikielisessä yhteiskuntaorientaatiossa.*
- *Riittävien resurssien turvaaminen kansalaisyhteiskunnan toimijoille demokratiaa, ihmisoikeuksia ja medialukutaitoa koskevan koulutuksen tarjoamiseen.*

STEA kannattaa linjausta ja toimenpide-ehdotuksia.

Linjaus 4: Avoin, läpinäkyvä ja vuorovaikutteinen hallinto vahvistaa luottamusta. Päätöksenteko on tietoperusteista

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää

- *Julkisen hallinnon viestinnän kehittäminen yhteiskunnan toimintaan liittyvissä asioissa.*
- *Julkisuuslain uudistuksen loppuunsaattaminen. Avoimuusrekisterin saattaminen voimaan, seuranta sekä kehittämistarpeiden arviointi.*
- *Lainsäädäntäprosessin avoimuuden ja osallistavuuden parantaminen sekä virkamiesten osaamisen kehittäminen.*

STEA kannattaa toimenpide-ehdotusten teemoja, joilla hallinnon avoimuutta ja läpinäkyvyyttä voidaan edistää. STEAn tehtävänä on varmistaa, että valtionavustuksia kohdistetaan tulokselliseen kansalaisjärjestötoimintaan. Kiinnostus valtionavustuksilla rahoitettua toimintaa kohtaan on viime vuosina kasvanut, ja tietoa toiminnan tuloksellisuudesta tarvitaan entistä useampien tahojen käyttöön. STEAn avustuksen haku- ja raportointilomakkeita on kehitetty niin, että niistä saadaan entistä paremmin vastauksia oleellisimpiin kysymyksiin: miten avustuksilla rahoitetulla toiminnalla vastataan ihmisten ja yhteiskunnan tarpeisiin, onko avustusta käytetty siihen, mihin se on myönnetty, miten osallistujat toiminnasta hyötyvät ja minkälaisia tuloksia järjestötoiminnalla on saavutettu.

STEA julkaisee vuosittain verkkosivuillaan avustuksilla rahoitettujen toimintojen raportteihin ja avustuksen saajien kanssa käytyihin yhteiskehittämistilaisuuksiin pohjautuvia tuloksellisuuskatsauksia. Katsaukset tuovat esiin sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksilla aikaansaamia tuloksia ja hyötyjä toiminnan kohderyhmille. Katsauksissa nostetaan esille myös kehittämiskohteita toiminnan tuloksellisuuden edistämiseksi. Lisäksi STEA ylläpitää julkista avustustietokantaa avustukset.stea.fi, josta löytyvät tiedot vuodesta 2020 alkaen haetuista ja myönnetyistä STEA-avustuksista.

STEA kehittää oman toimintansa avoimuutta ja haluaa tehdä näkyväksi ja avoimeksi järjestöjen rahoitusta ja toimintaa. STEA on mukana valtionavustustoiminnan kehittämis- ja digitalisointihankkeessa (VA-digi), joka edistää valtioavustuskäytäntöjen yhtenäistämistä. Valtionavustustoiminnan kehittäminen ja uusi toimintamalli parantavat valtionavustustoiminnan vaikuttavuutta, lisäävät avustustoiminnan läpinäkyvyyttä ja avoimuutta, tekevät valtionavustuksen hakemisesta ja myöntämisestä aiempaa selkeämpää ja sujuvampaa ja tekevät valtionavustustoiminnan käytännöistä yhdenmukaisempia.

Linjaus 5: Yhteiskunnallinen keskustelukulttuuri on rakentava, moniarvoinen ja syrjimätön sekä mahdollistaa eri väestöryhmien osallistumisen

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla keskustelukulttuuria voidaan parantaa

- *(Puolueiden välisen) dialogin ja yhteistyön tunnistaminen keskeiseksi elementiksi rakentavassa yhteiskunnallisessa keskustelukulttuurissa.*
- *Hyvien väestösuhteiden edistäminen dialogin keinoin.*
- *Oikeiden osallistumisinstrumenttien valinta osallistumisen eriytymisen vähentämiseksi.*
- *Viranomaistoimien jatkaminen ja osaamisen kehittäminen vihapuheeseen ja häirintään puuttumiseksi.*
- *Vihapuheen ehkäisy sekä tietoisuuden lisääminen vihapuheen ja häirinnän kohtaamisesta sekä sananvapauden rajoista.*

Periaatepäätöksen luonnoksen luvussa 2.6 todetaan, että kansalaistoiminta mahdollistaa eri taustoista tulevien ihmisten kohtaamisen yhteisen tekemisen merkeissä ja on itsessään keino ehkäistä rasismia ja yhteiskunnallista polarisoitumista. STEA toteaa, että kansalaisjärjestötoimintaan osallistuminen voi toimia keinona yhteiskunnallisen keskustelukulttuurin parantamiseksi.

Linjaus 6: Aktiivinen ja elinvoimainen kansalaisyhteiskunta on keskeinen osa toimivaa demokratiaa Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytyksiä ja osallistumista

- *Autonomisen ja elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan merkityksen tunnistaminen sekä kumppanuuteen perustuvan sektorien välisen yhteistyön edistäminen.*
- *Kansalaisyhteiskuntaan liittyvien muutosten ja niiden vaikutusten pitkäjänteinen arviointi ja seuranta.*
- *Kansalaistoiminnan rahoitus- ja varainhankintatietoisuuden ja osaamisen tukeminen sekä varainhankintainnovaatioiden kehittäminen.*
- *Nuorten vapaaehtoistoiminnan tukeminen koulujen ja oppilaitosten avulla.*
- *Kansalaisyhteiskuntatutkimuksen edistäminen ja tutkimustiedon parempi hyödyntäminen. Virkahenkilöiden kansalaisyhteiskuntaosaamisen ja –tietämyksen vahvistaminen.*
- *Kulttuurilaitosten roolin ja toiminnan vahvistaminen kotouttamisessa ja sosiaalisessa yhteenkuuluvuudessa sekä kulttuurin nostaminen kestävän kaupunkikehityksen keskiöön.*

STEA tunnistaa periaatepäätösluonnoksessa mainitut järjestötoiminnan ja sen toimintaympäristön muutokset. Luonnoksessa nostetaan esiin huoli järjestöjen erityisen kansalaisyhteiskuntaluonteen heikentymisestä järjestökentän ammattimaistuesssa. Sosiaali- ja terveysministeriön sote-järjestöille suunnattuja STEA-avustuksia saa vuosittain noin 900 järjestötoimijaa. Tämä on noin 10 prosenttia kaikista rekisteröidyistä sote-järjestöistä Suomessa. Vaikka sote-järjestöt työllistävät kymmeniä tuhansia alan ammattilaisia, toimii suuri osa yhdistyksistä vapaaehtoisvoimin.

Periaatepäätösluonnoksessa todetaan, että yhdistysten rahoitus kytkeytyy yhä tiiviimmin julkisen sektorin strategiaan tavoitteisiin, mikä on nostanut esille huolia niiden autonomian kaventumisesta. STEA nostaa esiin, että toisaalta julkinen rahoitus ja yhteiset tavoitteet mahdollistavat järjestöjen toiminnan mm. hyvinvointialueiden ja kuntien yhdyspinnoilla ihmisten osallisuuden, terveyden ja hyvinvoinnin sekä turvallisuuden takaajina. Järjestöjen edunvalvonta- ja vaikuttamistyössä tuodaan esiin kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevien ryhmien ääntä, joka ei välttämättä muuten tulisi kuulluksi.

STEA toteaa, että on luonnollista, että julkinen raha kiinnittää järjestöjen toimintaa enemmän julkisiin tavoitteisiin. Hakemusperusteinen järjestelmä edistää järjestöautonomian toteutumista. Avustushakemusten kautta järjestöjen kohderyhmien ja toimintaympäristön tarpeet tulevat näkyviksi. Järjestöt tunnistavat hiljaisia signaaleja ja katvealueita julkisen sektorin palveluissa, joihin järjestötoiminnalla pystytään vastaamaan.

Toimintaympäristössä tapahtuvien nopeiden muutosten vuoksi valtionavustusten myöntäjä voi tarpeen tullen muuttaa avustuspäätösten ehtoja, mikä mahdollistaa avustusten joustavan käytön. Esimerkkejä tästä ovat mm. pakolaiskriisi ja koronapandemia, joihin järjestöt reagoivat ketterästi ja mukauttivat toimintaansa vastaamaan kohderyhmien tarpeita. Jatkuva vuoropuhelu järjestöjen ja viranomaisten välillä edesauttaa toiminnan tarvelähtöisyyden toteutumista.

Aiemmin rahapelitoiminnan tuotoilla rahoitetut järjestöjen avustukset siirtyvät jatkossa osaksi valtion budjettirahoitusta ja hallituskausikohtaisia ratkaisuja. Siirtymävaiheessa vuosina 2024-2026 sosiaali- ja terveysjärjestöjen rahoituksen tasosta on sovittu parlamentaarisessa yhteisymmärryspöytäkirjassa, eikä tällä ajanjaksolla ole näköpiirissä merkittäviä muutoksia. Rahoitusmalliuudistuksen jatkotyönä on valmisteilla laki sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden rahoituksesta. Laissa määritellään sosiaali- ja terveysjärjestöille myönnettävien valtionavustusten myöntämiseen, käyttöön ja valvontaan sovellettava lainsäädäntö.

Sosiaali- ja terveysjärjestöillä on paljon tietoa siitä, millaisia järjestölähtöisen tuen tarpeita ihmisillä on arjessaan. Valtionapuviranomaisen tehtävänä on arvioida, miten nämä tarpeet näkyvät avustuksilla rahoitettujen toimintojen tavoitteissa ja miten tavoitteiden toteutumista järjestöissä seurataan. Kun järjestöjen toimintaan haetaan ja myönnetään julkista rahoitusta, on avustuksilla rahoitetun toiminnan tuloksellisuutta seurattava, jotta valtionapuviranomainen voi sitä luotettavasti arvioida. Puitelain valmistelun yhteydessä mietitään myös sitä, miten järjestöjen avustustaso voidaan säilyttää ennakoitavana ja miten lainsäädännöllä voidaan turvata elinvoimaisen kansalaisyhteiskunnan toiminta. Muutosvaiheessa tarkastellaan myös avustuskäytäntöjen mahdollisia uudistustarpeita.

Periaatepäätösluonnoksen luvussa 2.6 todetaan, että hyvinvointialue näyttäisi toimivan niin sanottujen verkostojärjestöjen ajurina. Lisäksi luonnoksessa todetaan, että koska kaikilla alueilla ei ole monialaisesti kokoavia verkostojärjestöjä, hyvinvointialueilla näyttää olevan vaihtelevat

valmiudet yhteistyö-, tuki- tai kumppanuuspohjaiseen toimintaan järjestöjen kanssa ja niiden kautta. STEA tunnistaa hyvinvointialueiden ja järjestöjen erilaiset tilanteet ja tarpeet ja tuo esiin, että järjestöillä on tällä hetkellä edustus kaikilla hyvinvointialueilla esimerkiksi järjestöneuvottelukuntien ja erilaisten sisällöllisten työryhmien kautta. Tarvitaan kuitenkin jatkuvaa vuoropuhelua sekä laajan järjestökentän edustuksellisuutta ja aktiivisuutta hyvinvointialueiden ja kuntien yhdyspintatyössä, jotta järjestöt vakiinnuttavat asemansa uusissa rakenteissa.

Linjaus 7: Suomi tukee demokratiakehitystä kansainvälisesti

Toimenpide-ehdotusten teemat, joilla voidaan tukea kansainvälistä demokratiakehitystä

- ***Toimijoiden yhteydenpidon lisääminen kansallisella tasolla ja Suomen kansainvälisen demokratiatyön kehittäminen kokonaisuutena. Suomalaisen demokratia-, ihmisoikeus- ja oikeusvaltioalan asiantuntemuksen hyödyntäminen kansainvälisessä yhteistyössä.***
- ***Politiikassa aliedustettujen ryhmien poliittisen osallistumisen vahvistaminen tukemalla kansainvälisesti puolueita ja parlamentteja. Erilaisten tapojen kehittäminen tukemaan eri toimijoiden osallistumisoikeuksien toteutumista sekä mediavapautta.***
- ***Valtioneuvoston tutkimustoiminnan kehittäminen sekä seuranta kansainvälisen demokratiatyön vaikuttavuudesta ja kehittämistarpeista.***
- ***Suomen aktiivinen toiminta Euroopan Unionin Team Europe Democracy–aloitteessa ja hallitusten välisissä demokratiajärjestöissä. Suomen tuki Kansainväliselle demokratia- ja vaaliapuinstituutille (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, International IDEA).***

STEAlla ei ole lausuttavaa asiasta.

Seemer Sini
Sosiaali- ja terveysministeriö - STEA